

ביאורים

הנביא יואל מנבא לטובה שה' ירחיק מעל ישראל את 'הצפוני'. חז"ל מבארים שהכוונה ליצר הרע שצפון בלבו של אדם. יצר הרע פגע יותר דווקא בבית המקדש, בישראל ובתלמידי חכמים, בדברים הגדולים והקדושים ביותר, ולכן נצרכת ההבטחה שבעתיד ה' ירחיק אותו מעל ישראל. המהר"ל שואל מדוע יצר הרע פוגע דווקא במי שיש בו מעלה; שאלה זו נובעת מההנחה שאצל אנשים נעלים ומרוממים ובעלי מעלה, אין קיום ליצר הרע, כמו שמצאנו לדוגמה אצל האבות ואצל משה רבינו.

על שאלה זו עונה המהר"ל - דווקא המעלה יוצרת אפשרות לחטא; ההסבר לכך הוא שהרמה הרוחנית בעולם היא בנורמה מסוימת; וכיוון שמעלת עם ישראל היא גבוהה מעל רמת העולם, אך עם זאת, הוא נמצא כאן בעולם הנמוך, לכן פועל עליו 'כוח' והשפעה - שלא פועלים על אדם רגיל - לרדת אל רמת העולם.

הניסיונות שיש לנו הם דווקא מפאת העובדה שיש בנו דברים גדולים להופיע, בעולם שכביכול 'מתנגד' לנו להופיע אותם. העולם מתנגד לחריג העליון היוצא מתבנית העולם הרגילה. המהר"ל מביא לכך דוגמה ממתן תורה, שבו ישראל היו במדרגה רוחנית גבוהה, אך מכיוון שהעולם לא היה ברמה רוחנית כזו, עמד בפני ישראל ניסיון האם לרדת אל רמת העולם ולהגשים את האלוהות, ניסיון שנבע מחמת הגדולה.

הרחבות

• תפקיד היצר הרע

זה יצר הרע. נאמר במדרש: "נחמן בשם ר' שמואל" הנה טוב מאד" [בראשית א, לא] זה יצר טוב, "והנה טוב מאוד" זה יצר הרע, וכי יצר הרע טוב מאוד הוא? אתמהא! אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים" [בראשית רבה, בראשית ט]. ה' טבע באדם יצר הרע הגורם לו לנטות אל החומר, כיוון שעל ידי נטייה זו האדם פועל לפיתוח העולם, וכך מתקיים רצונו של הבורא החפץ ביישוב העולם. הסבר שונה לתפקידו של יצר הרע כתב רבי יצחק אברבנאל: "לפי שהאדם בטבעו הוא בעל בחירה ורצון, כי מהיותו מורכב מחלק חמרי ומחלק שכלי (רוחני) היה לו בהכרח חפץ רצון ובחירה לעשות דבר או הפכו וכמו שאמרו חז"ל: והנה טוב - זה יצר הטוב, מאוד - זה יצר הרע, רוצה לומר שכל טובו ושלמותו של אדם היה במציאות הבחירה והיכולת על הטוב ועל הרע כפי יצרו ואם לא היה כן לא היה אדם" [אברבנאל, בראשית ב]. ערכו הייחודי של האדם, בשונה מכל שאר הנבראים, נובע מיכולת הבחירה שלו. היצרים שבאדם יוצרים התמודדות תמידית בין טוב לרע, ותפקידו של האדם לשלוט על נטיותיו ולבחור בחיים (ראה גם הרחבות הבאות).

אבל התשובה לשאלה הקשה הזאת, מזקנים ומחכמים אַתְּבוֹנוּ, אֲשֶׁר הָשִׁיבוּ עַל שְׁאֵלָה זֹאת בְּפֶרֶק הַחֲלִיל (סוכה נב, א): וְאֵת הַצְּפוּנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם (יואל ב, ט), זֶה יֵצֵר הָרַע, שְׁעוּמָד צְפוּן בְּתוֹךְ לְבוֹ שֶׁל אָדָם. וְהִדְחַתִּיו אֶרֶץ צִיָּה (שם), לְמָקוֹם שָׁאִין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שָׁם לְהִתְגַּרְוֹת בָּהֶם. פְּנִיּוֹ אֶל הַיָּם הַקְּדוּמוֹנִי (שם), שֶׁנֶּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ הָרָאשׁוֹן וְהַחֲרִיבוֹ, וְהָרַג תְּלָמִידֵי חֲכָמִים שָׁבוּ. וְעָלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעֲלָה צַחַתּוֹ (שם), שֶׁמִּנִּיחַ אֲמוֹת עוֹלָם וּמִתְגַּרָּה בְּיִשְׂרָאֵל. כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת (שם), אָמַר אֲבִי וּבִתְלָמִידֵי חֲכָמִים יוֹתֵר מִכְּלָם, עַד כְּאֵן.

וַיֵּשׁ לְשָׂאֵל, מִפְּנֵי מַה דְּוִקָּא מִתְגַּרָּה בְּאוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה? וּפְרוּשׁ דְּבָר זֶה, כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה גְדוֹלָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא לְשָׂאֵר אָדָם, נֶחְשָׁב דְּבָר זֶה כְּאִלוֹ הוּא ² יוֹצֵא מִן הַסֹּדֵר וְהַשְּׁעוּר, וּבְשִׁבִיל זֶה דְּבַק בָּהֶם כַּח אֲשֶׁר הוּא מְבַטֵּל מַעֲלָתָם, ³ אֲשֶׁר הוּא חוֹץ מִן שְׁעוּר הַמְּגָבֵל. וְלִכְךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִרְשׁוּ מַעֲלָה הָעֲלִיּוֹנָה הַיּוֹצֵא חוֹץ לְשְׁעוּר, דְּבַק בָּהֶם כַּח הָרַע, הוּא הַיֵּצֵר, אֲשֶׁר הוּא מוֹכֵן לְבַטֵּל אוֹתָהּ מַעֲלָה עֲלִיּוֹנָה, לְפִי שֶׁיוֹצֵא מַעֲלָתָם מִשְׂאֵר אָדָם. וְכֵן תְּלָמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עוֹד יוֹתֵר מַעֲלָה, דְּבַק בָּהֶם כַּח אֲשֶׁר הוּא מוֹכֵן לְבַטֵּל הַמַּעֲלָה, אֲשֶׁר אֵינָה לְשָׂאֵר בְּנֵי אָדָם. וְדָבָר זֶה תְּמַצָּא מִבְּאֵר, כִּי הַשֵּׁטֶן, הוּא הַיֵּצֵר הָרַע (כ"ב טז, א), הִיָּה מְגַרָּה בְּיִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר קִנּוּ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲלָה הָעֲלִיּוֹנָה, וְהוּא כְּאֲשֶׁר הוֹצִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְנָתַן לָהֶם הַתּוֹרָה, וּבָזָה קִנּוּ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲלָה עַל הַכֹּל, עַד שֶׁהִכְתוּב אָמַר עֲלֵיהֶם (תהלים פב, ו): אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלַכְּם, אֲכֹן כְּאֲדָם תִּמְוֹתוּן. וְזֶה נֶאֱמַר בְּשַׁעַה שֶׁקָּבְלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה, שֶׁהִי יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲלָה הַיּוֹתֵר עֲלִיּוֹנָה, וְהִיא יוֹצֵא ⁴ מִן גְּדֵר שְׂאֵר אָדָם, וְהִיָּה דְּבַק בָּהֶם הַכַּח הַמוֹכֵן לְבַטֵּל דְּבָר שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַגְּדֵר. וְלִכְךָ בְּאוֹתָהּ שַׁעַה שֶׁקָּבְלוּ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיָּה מַעֲלָתָם עַל הַכֹּל, ⁵ יֵצֵא הַחֲטָא אֶל הַפַּעַל, לֹא קָדָם וְלֹא אַחֵר נְתִינַת הַתּוֹרָה.

את התשובה לשאלה הקשה הזו, נוכל ללמוד מדברי זקננו וחכמינו, אשר השיבו תשובה לשאלה זו במסכת סוכה בפרק החליל, שדרשו, ואת הצפוני ארחיק מעליכם, זה יצר הרע שעומד צפון בתוך לבו של אדם. והדחתיו לארץ ציה, למקום שאין בני אדם מצויים שם שלא יוכל להתגרות בהם. פניו אל הים הקדמוני, שנתן עיניו בבית ראשון והחריבו, והרג תלמידי חכמים שבו. ועלה באשו ותעלה צחנתו, שמתגרה בישראל יותר מאשר באומות העולם. כי הגדיל לעשות, אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם.

יש לשאול, מפני מה מתגרה היצר הרע דווקא באותם אנשים שהם בני מעלה? הסבר העניין הוא, שמי שיש לו מעלה גדולה יותר מאשר לשאר בני האדם הרי הוא ² חריג היוצא מהנורמה הממוצעת, לכן פועל עליו כוח הרוצה לבטל את מעלתו המיוחדת, ³ כדי להביאו לנורמה הממוצעת. ישראל אשר יש להם מעלה מיוחדת, אשר היא מעל מעלת שאר העמים, דבק בהם כוח רע, הוא היצר, כדי לבטל מעלתם המיוחדת מעל שאר בני האדם. כך גם ביחס לתלמידי חכמים, שיש להם מעלה גבוהה יותר מאשר לשאר בני אדם שבישראל, לכן דבק בהם כוח שרוצה לבטל את מעלתם המיוחדת. עניין זה מתבאר ממה שהיה השטן, הוא היצר הרע, מתגרה בישראל בשעה שקבלו את מעלתם העליונה, בזמן שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ונתן להם התורה. על שעת מתן תורה נאמר: אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון, כי בשעת מתן תורה קבלו ישראל את מעלתם העליונה ויצאו ⁴ ממדרגת שאר בני האדם, לכן באותה שעה דבק בהם כוח הרוצה לבטל מעלתם המיוחדת. משום כך ⁵ דווקא בזמן מתן תורה חטאו בעגל, לא לפני מתן תורה ולא לאחר מכך.

יצר הרע מתגרה בגדולים

